

دیوان
منہاج الحقیقت
پارسی

فقیر قادر بخش بیدل

مرتب
ڈاکٹر خضر نوشاھی

سندیکار
ڈاکٹر عبدالوحید اندر

ديوان

منہاج الحقیقت

پارسی

فقیر قادر بخش بیدل

مرتب

ڈاکٹر خضر نوشاھی

سندیکار

ڈاکٹر عبدالوحید انڈیڑ

بیدل یادگار کامیٹی ۲۰۱۳ء

ڪتاب جا حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو:	ديوان منهاج الحقيقت (فارسي)
صاحب ديوان:	فقير قادر بخش بيدل
فارسي مؤلف:	ڊاڪٽر خضر نوشاهي
سنڌي ترجمو:	ڊاڪٽر عبدالوحيد انڊر
چاپو:	(پهريون)
سال:	سيپٽمبر 2013ع
چپائيندڙ:	بيدل يادگار ڪاميٽي
قيمت:	100/= روپيه

All Rights are reserved:-

Book Name:	Deewan Minhaj-ul-Haqiqat (Persian)
By:	Fakir Qadir Bux Bedil
Edited By:	Dr. Khizer Noshahi
Translated By:	Dr. Abdul Waheed Indher
Edition:	First September 2013
Published By:	Bedil Memorial Committee
Price:	Rs. 100/=

ديوان منهاج الحقيقت

(سنڌي ترجمو)

فهرست

- اداري پاران اختر درگاهي
- پنهنجي پاران ڊاڪٽر عبدالوحيد انيڙ
- ديوان منهاج الحقيقت 01 کان 56

اداري پاران

فقير قادر بخش بيدل (1872ع - 1814ع) سنڌ جي علم، ادب، عرفان ۽ تصوف جي تاريخ جو هڪ باڪمال نانءُ آهي. بيدل سائين سونهاري سنڌ جو جيد عالم، اعليٰ پائي جو مفڪر، سنڌي، سرائڪي، اردو، عربي ۽ فارسي ٻولين جو برک ۽ بيمثال شاعر، روحاني رمزن ۾ عوشاق ۽ عارف ٿي گذريو آهي.

بيدل يادگار ڪاميٽي پاران فقير قادر بخش بيدل جي تصنيفات کي شايع ڪرائڻ جو سلسلو باقاعدي سان جاري آهي. اسانجي خوشقسمتي آهي ته اسين ٻارنهن سالن اندر بيدل سائين جي تقريباً سمورن ڪتابن کي شايع ڪرائڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي آهي ۽ هيئنڙ انهن عربي ۽ فارسي ڪتابن کي سنڌي ۾ ترجمو ڪرائڻ جو سلسلو شروع ڪيو آهي. جنهن جي پهرين ڪٽي اوهان جي هٿن ۾ آهي.

هي فقير قادر بخش بيدل جي فارسي ديوان منهاج الحقيقت جو سنڌي ۾ ترجمو آهي جيڪو اسان جي محترم دوست نامياري اديب ۽ محقق ڊاڪٽر عبدالوحيد انيٽر ڪيو آهي. مذڪوره ديوان منهاج الحقيقت جو فارسي متن ملڪ جي نامياري محقق ۽ فارسي دان ڊاڪٽر خضر نوشاهي مرتب ڪيو هو. جنهن کي پڻ بيدل يادگار ڪاميٽي شايع ڪرايو هو. اميد آهي ته بيدل يادگار ڪاميٽي هر سال بيدل سائين جي سالياني عرس مبارڪ جي موقعي تي بيدل سائين جي اهڙين ٻين فارسي عربي تصنيفات جا ترجما پڻ شايع ڪرائيندي رهندي.

اختر درگاهي

سيڪريٽري

بيدل يادگار ڪاميٽي

سيپٽمبر 2013ع

پنهنجي ڀاران

حامد و مصليا اما بعد.

معزز قارئین ڪرام! حضرت بيدل سائين پنهنجي دور يعني 19 صدي جو وڏو عالم عارف ۽ روحانيت جو مرڪز هيو. پاڻ هڪ ئي وقت عالم دين، صوفي، شاعر، اديب ۽ مورخ هيو. پاڻ پنهنجي 50 سالن جي ڄمار ۾ نظم ۽ نثر ۾ تقريباً 30 ڪتاب هيٺيان يادگار ڇڏيائون.

(1) مثنوي رياض الفقر (2) ديوان سلوڪ الطالبين (3) رموز القادري (4) مثنوي دلڪشا (5) مثنوي نهر البحر (6) ديوان بيدل (فارسي) (7) قصه هير رانجهها (8) قصه ليلي مجنون (9) ظهور نامو (10) تاريخ هائي وفات (11) فوائد المعنوي (12) پنج گنج (13) سند الموحدين (14) رموز العارفين (15) انشاء قادري (16) في بطن احاديث (17) قرت العينين في مناقب السبطين (18) تقوية القلوب (19) تاريخ سنڌ (20) خطبه جمع و وصيت نامو (21) عقائد (22) متفرق ڪلام (23) ديوان مصباح الطريقة (24) ڪرسي نامو (25) سرو نامو (26) وحدت نامو (27) وحدت نامه اردو (28) غزليات هندي (29) فرائض صوفيه ۽ (30) ديوان منهاج الحقيقت.

بيدل سائين کي عربي، فارسي، اردو، سنڌي ۽ سرائڪي جهڙين مختلف زبانن تي مهارت حاصل هئي ۽ پاڻ انهن سمورين زبانن ۾ نظم ۽ نثر جي ذريعي خيالن جو اظهار ڪيو آهي. سندس اڪثر تصنيفات فارسي ۾ آهن.

بر صغير پاڪ و هند ۾ صدين تائين فارسي زبان ۽ ادب جي حڪومت رهي آهي، جيڪا دفتری ۽ سرڪاري زبان هجڻ جي

ڪري ڪلام الملوك ملوك ڪلام جي درجي تي فائز رهي آهي. ان ڪري هن خطي جو وڌيڪ علمي ادبي سرمايو فارسي زبان ۾ آهي. ننڍي کنڊ ۾ مغلن جي زوال ۽ انگريزن جي اقتدار تي قبضي کانپوءِ فارسي زبان آهستي آهستي ختم ٿيندي وئي، ائين اسان به پنهنجي ماضي جي علمي سرمائي ۽ ادبي ميراث کان غير واقف ٿيندا ويا سين.

ان ڳالهه جو ثبوت سنڌ سونهاري جي صوفين، عالمن، درويشن ۽ شاعرن جو فارسي ڪلام عوام خواه خواص کان پوشيده ۽ سمجهڻ کان ٻاهر رهيو آهي. ان ڪلام جو ملڻ محال ۽ ان جي حفاظت ڏکي ٿي پئي آهي. جس هجي بيدل يادگار ڪميٽي کي جيڪا حضرت بيدل سائين جي قلمي ۽ ناياب فارسي تصنيفات کي منظر عام تي آڻڻ لاءِ ڪوشش ڪري رهي آهي، جنهن جو ثبوت انهن فارسي ڪتابن جي طباعت آهي، جهڙي طرح گذريل سالن ۾ ”ديوان منهاج الحقيقت“ (فارسي) جنهن کي محترم ڊاڪٽر خضر نوشاهي صاحب ترتيب ڏنو آهي، بهتر ٿئي ها جو انهن فارسي ڪتابن جو سنڌي يا اردو ۾ ترجمو ڪرائي شائع ڪجي ها پوءِ فارسي کان نا آشنا ماڻهو ڪري سگهن ها.

حضرت بيدل سائين جي همعصر جنيد وقت سيدالعارفين حضرت حافظ محمد صديق ڀرچونڊي رحمہ جي فارسي مخطوطات جيڪا هميشه حضرت مولانا سيد تاج محمود امروٽي رحمہ وٽ خضر خواه سفر ۾ ساڻ هوندي هئي. ان مخطوطات جي سنڌي ترجمي ڪرڻ جي راقم الحروف کي سعادت ملي ۽ اهو ترجمو جون 2008 ۾ پهريون ايڊيشن ۽ سيپٽمبر 2008ع ۾ ان جو ٻيو ايڊيشن به شائع ٿي چڪو آهي، جيڪو 250 صفحن تي مشتمل

آهي ۽ حافظ الملت اڪيڊمي پر چونڊي شريف پاران سجا ده
نشين حضرت پير عبدالخالق القادري مد ظله جي ڪوشش سان
منظر عام تي اچي چڪو آهي.

راقم الحروف کي حضرت بيدل سائين جي تقريبا هر
عرس تي مقالي پڙهڻ جو شرف حاصل ٿيندو رهيو آهي. زير
نظر ديوان منهاج الحقيقت جي افاديت ۽ اهميت کي سامهون
رکندي ۽ بيدل يادگار ڪاميٽي جي تجويز تي هن فارسي ديوان
جي سنڌي ترجمي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اميد آهي ته
هيءَ ڪوشش ڪامياب ٿيندي ۽ فارسي کان اڻ واقف حضرات،
بيدل سائين جي آفاقي پيغام کان واقف ٿيندا. هن ترجمي ڪرڻ
۾ استاد محمد حسن انڊر مشتاق جو راقم الحروف سان هر دم
سهڻار رهيو. ”ديوان منهاج الحقيقت“ هي ديوان الف ب وارو
آهي، هر هڪ حرف جي مڪمل شعر ۾ مطلع سميت 7 مصرع ۽
چوڏهن سٽون آهن. هيءَ ديوان 1265 هجري ۾ مڪمل ٿيو. ان ۾
هر ردیف ۾ هڪ غزل آهي. هن ديوان ۾ الله رب العزت جو
حمد، جناب سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي نعت، ائم ۽
اهل بيت جي منقبت سان گڏ صحابه ڪرام رضوان الله تعاليٰ
عليهم اجمعين جي ثنا شامل آهي. ان سان گڏ عشق مجازي ۽
محبوب مجازي جو پڻ سير حاصل بيان موجود آهي ازان سواءِ
سلوڪ جي طالبن ۽ حقيقت جي پانديسٽرن لاءِ بافيص راد کي
نمايان ڪيو ويو آهي.

هيءَ حقيقت آهي ته اسان جي ديني لٽريچر جو ڳچ حصو
فارسي زبان ۽ ادب ۾ موجود آهي جيڪي تائين فارسي زبان
اسان جي تعليمي ادارن ۾ پڙهائي ويندي هئي ته ان جو اثر،
حڪمتون، نصيحتون اسان جي زندگين تي ظاهر هونديون هيون.

پر جڏهن ان زبان جي سمجھڻ ۽ پڙهڻ کان پري ٿيا سون ته اسان
پنهنجي بزرگن جي عظيم ورثي وصيتن، حڪمتن ۽ نصيحتن
کان بي بهرہ بڻجي ويا آهيون.

ان ڪمي کي محسوس ڪندي بيدل يادگار ڪاميٽي ان
طرف وڪ وڌائي آهي اميد آهي ته ان جا خاطر خواه نتيجا
نڪرندا.

فقط والسلام.

خادم العلم
ڊاڪٽر عبدالوحيد انيڙ

دار سعيد روھڙي
02 آگسٽ 2013

ای رخ توبه چشم جان آئینه خدا نما
 نور صفاش سوخته پرده دیده دل مرا
 جلوه حسنت ای صنم بانو طرز دمبدم
 کرد ظهور اذا کتم برد مراد گرز جا
 نیم نگه تو در شهود صد در بیخودی کشود
 گردش چشم تو ربود هوش دلم چو کهر با
 قرب تو قرب ایزدی وصل تو وصل سرمدی
 مطلع نور احمدی است چهره روشن شما
 وصف ترانمی تو ان کرد بصد زبان بیان
 در هر موش شود زبان هم نرسد به انتها
 من چوتنم تو جان من راحت ده روان من
 مردم دیدگان من دیده دل از تو منجلا
 بیدل غمزده و حزین بنده تست کمترین
 رست زبند آن و این هر که به تست مبتلا

الف (1)

تنهنجو چهرو تيز تر اکين سان خدا ڏيکاريندڙ آئينو آهي
ان جي تجلي منهنجي دل جي اکين جا پردا ساڙي ڇڏيا
اي محبوب تنهنجي حسن جو جلوو هر گهرٽ نشين نموني سان آهي
مون تي هڪ طرف کان ظهور ڪري اصلي جاءِ تان ڪٿي ويو
تنهنجي نيم نگاهه عين حق جي بيخودي جا سوين در کوليا
تنهنجي نيشن جي چڪر منهنجي دل جو هوش مقناطيس جيان جهٽي ورتو
تنهنجو قرب خدائي قرب آهي تنهنجو ميلاپ دائمي الاهي ميلاپ آهي
تنهنجو روشن چهرو نور احمد صلي الله عليه وسلم جو مظهر آهي
تنهنجي تعريف سوين زبانن سان به بيان نه ڪري سگهبي
هر وار زبان ٿي پوي پوءِ به انتها تي پهچي نه سگهيو
مان جسم آهيان تون جان آهين خوشي ڏي منهنجي هر وار کي
ماڻهن کي ڏسندڙ منهنجي دل جون اکيون توکان ئي روشن آهن
بیدل مایوس ۽ غمزدہ تنهنجو ڪمترين ٻانهو آهي
جيڪو توتي ڦرندڙ ٿيو. اهو هر قسم جي آزمائش کان آزاد ٿيو

ب

ساقی سرمست ماء آراسته بزم طرب
 سی کشان از انتظار دور جامش جان بلب
 دور جام نرگسش رندان بی سحر پاء را
 غوطه اندر بحر عرفان داد بی رنج و تعب
 مدی کش پیمانه ملکوت از مستی و وجد
 حاصل ناسوت را داند همه لهر و لعب
 نور وحدت را نگردد پرده کثرت حجاب
 بوی مشک معنوی بیرون دود از هر حجب
 بسکه عالمگیر شد سر جلوه آن نور پاک
 شد عیان از هر تعین ذات آن روشن لقب
 چون حباب اشکت در هجر عین دریامی شود
 متصف با وصف حق گردد عشیق یار
 سر فدای ساز بیدل در طریق عشق یار
 الذی لا مثله لوفی العجم لوفی العرب

ب (2)

اسان جي مدهوش ساقی خوشي جي محفل کي سينگاريو
جام شراب جي واري اچڻ لاءِ منتظر بيٺڻ جو سا چپن تي آهي
پریشان رندن کي نرگسي جام جي چڪر
معرفت حق جي بحر ۾ بنا ڪنهن ملال و مشقت جي ٽپي ڏياري
پيمانہ ملڪوتي جي پياڪ مستي ۽ بيخودي کان
ناسوتي نتيجي فائدي کي تماشو ۽ تفریح سمجھو (ڄاتو)
نور وحدت کي ڪثرت حجاب جا پردا مٽائي (ڦيرائي) نٿا سگھن
اصلي حقيقي مشڪ جي پوءِ هر پوشيدگي مان ٻاهر نڪرندي
جيئن جو ان نور پاڪ جي جلوي جو راز هر طرح ظاهر ٿي ويو
اها ذات صاحب تنوير و بصيرت هر طرح عيان ٿي ويئي
جڏهن هجر جي فراق ۾ اکين جا ڳوڙها هو بهو دريا تائين
تہ پوءِ ٿي هڪ عاشق حق طلب وصف حق سان سڃاتو ويندو
بیدل عشق يار جي راه ۾ سر قربان ڪر
اهڙو يار جنهن جو مٿ تائي نہ عجم ۾ آهي نہ وري عرب ۾

نداشت یوسف الحق صباحتی که تراست
 کجابه لیلی بود این ملاحتی که تراست
 به اسنگ گرچه اثر کرد نغمه دائود
 نبود لهجه او را فصاحتی که تراست
 هزار گلرخ دیدیم عشق ورزیدیم
 ولی ندیدم حسن و لطافتی که تراست
 به حسن خلق تو ای غمگسار درویشان
 نداشت شیرین عذرا سماحتی که تراست
 چو سطر ابروی بسمل کتاب حسن تو شد
 نیافت فکرت سر این عبارتی که تراست
 نگشت عشر العشر آن زمان که سنجیدیم
 نهایت دگران با بدایتی که تراست
 بهار حسن ترا عندلیب شد بیدل
 که گل ندارد چندان نضارتی که تراست

ت (3)

جيڪا ڪشمڪش حسن تو ۾ آهي اها يوسف نه پئي رکي
جيڪا نمڪيني ۽ تاثير تو ۾ آهي اهو ليلي ۾ ڪٿي هر
داهود جي آلاپ توڙي جو پٿر تي اثر ڪيو
ان جي طرز ڪلام ۾ اها خوش بياني ڪانه ٿي جيڪا توکي آهي
هزارين سهڻا ڏنم ۽ عشق ۾ ڦاس
پر اهڙو حسن ۽ نزاکت نه ڏنم جهڙو توکي آهي
تون حسن خلق سان غمزدن جو غم ٽار آهين
شيرين عذرا ۾ اهڙو طور اطوار ڪونه هو جيڪو توکي آهي
جيئن ته تنهنجي پرون جي ست سان تنهنجي ڪتاب حسن جو عاشق ٿيو
تنهنجي فڪر واري راز کي نه پهتو جيڪو مضمون تو وٽ آهي
نه ٿي سوين پتي به ان وقت يقين آهي
پين جي نهايت شروعات تنهنجي آهي
تنهنجي حسن جي باغ ۾ بيدل بلبل ٿيو
ڇو ته گل ايترو نظارو نماءُ نه ٿو رکي جيڪو تو ۾ آهي

ای که ز حق عمر گذاری عبث
 دلبر نزدیک تر دور شماری عبث
 آخر انسان توئی مظهر سبحان توئی
 منظر رحمان توئی هان به چه کاری عبث
 خلقت ملکوت پوش، ساغر جبروت نوش
 در ره لاهوت کوش دور زیاری عبث
 جام خودی را شکن باده بقا نوش کن
 یاب نجات از محن سینه فگاری عبث
 مهر درین ذره ایست بحر درین قطره ایست
 جان تو بی بهره ایست شرم نداری عبث
 از هر ذره بیاب سر زده آن آفتاب
 ورنه دل اندر حجاب جان سپاری عبث
 بیدل مردانه شو، بیخود و مستانه شو
 طالب پیمانه شو سر به خماری عبث

ٺ (4)

اي جو تون حق کان عمر بي فائده ۽ بيڪار گذاري
 تمام ويجهو دلبر تو دور سمجهيو بلا وج
 تون آخر انسان آهين تون مظهر سبحان آهين
 تون رحمان جو منظر آهين پوءِ تون چو بي فائده ڪم ۾ آهين
 ملڪوتي خلقت ڏک جبروتي جام پي
 راه لاهوت ۾ محنت ڪريار کان دوري بي فائده آهي
 خودي جي جام کي پڇ شراب بقا پي
 هر ڏک کان نجات لھ سينو پٽڻ بي فائدي آهي
 هن ذري ۾ محبت آهي هن قطري ۾ ئي بحر آهي
 تون ته پر محروم آهين شرم نه ٿو اچيئي افسوس آهي
 هر ذري ۾ ڏسندين ان سج جو صادر ٿيڻ
 جي نه ته دل ۾ حجاب سان عاشق بڻجڻ بي فائده آهي
 بيدل مڙس ٿيءُ بيخود مستانو ٿي
 اصلي حق جي پيمانہ جو طالب ٿيءُ، خيالي نشو بي فائده آهي

ج

آن ملوک مدنی شاه جهان صاحب تاج
 که بود صد چو سلیمان به جنابش محتاج
 عرض دارنـس سلاطین صفات حقه نیاز
 هر مه و سال به خدام درش مثل خراج
 والضحی شاهد توضیح رخ انور اوست
 ذکر والیل دلیل است بدان گیسو داج
 سر بسر نور الهی است وجود محبوب
 کمر عکسش شده دیوار گلین رشک زجاج
 جلوه حسن هم از پرتو ماهیت اوست
 ورنه مائل نشدی دل به گل تیره مزاج
 لله الحمد که ظلمت کده عالم را
 کرد روشن چو بر افروخت سراج و هاج
 بیدل از شوق بگوصل وسلم یارب
 به روی عترت عالی و صحابه، از وج

اهو مديني جو والي صاحب تاج جهان جو بادشاه
 جنهن جي دربار پيرانوار ۾ حضرت سليمان جهڙا سوين محتاج آهن
 وقت جي وڌن بادشاهن نياز وعجز جا تحفا پيش ڪيا ۽ ڪندا رهن ٿا
 هر هميشه ان جي در جي خادمن وٽ خراج وانگر
 ان جي رخ انوار جي وضاحت لاءِ سورة والضحيٰ شاهد آهي
 واليل ذڪر صاف دليل آهي سندس ڪا ڪل سياه تي
 محبوب صلي الله عليه وسلم جو وجود مسعود مڪمل الهي نور آهي
 جو ان جي ڀرتوي مٿي جي پتين کي شيشي جيان ڪري ڇڏيو
 حسن جو جلوو به ان جي حقيقت جي روشني جو عڪس آهي
 جيڪڏهن نه ته گل سياه صبح ڏي ڪا به دل مائل نه ٿئي ها
 سڀ تعريف خاص الله لاءِ جو جهان جي تاريخ گهر کي
 روشن ڪيائين جڏهن اڀريو سج نور جو
 بيدل شوق سان چٽ صل وسلم يا رب
 حضور صلي الله عليه وسلم سندن آل واهل اصحاب ازواج مطهرات تي

هر که نوشیدز میخانه اسرار قدح
 تافت بر خاطر بیدار وی انوار قدح
 رمز انا احمد لامیم ز ساقی مطلق
 گوش کن ودان که بود دافع پنداز قدح
 نکته نغز بر بی شنواز شیر خدا
 معتقد شو که شود صیقل زنگار قدح
 شاه بسطام صدا اعظم شانی در داد
 چونکه سر مست شد از نشه سرشار قدح
 شیخ منصور انا الحق نه چو فرعون بگفت
 بل چو شد نورز سر جلوه آثار قدح
 نیست مضمون باذنی ز لب تبریزی
 بلکه از مستی و وجدان وفادار قدح
 من خدا، منطق عطار، هم از مستی بود
 بیدل از دست مده باده بیدار قدح

ح (6)

جنهن ميخانه اسرار منجهان پيالو (جام) پيتر
 ان جي بيدار دل تي ان جام معرفت جا انوار چمڪي
 ساقي مطلق مرشد کان انا احمد لا ميم جي رمز
 ڪن ڪر ڄاڻ ته هيءُ ساغر خود نمائي پاڻي ڪي دفع ڪندڙ آهي
 نغز بري واري نڪتو شير خدا حضرت علي کان به
 اعتقاد رک ته اهو جام معرفت تنهنجي ڪٿ (دل جي) لاهيندو
 بسطامي رح بندهن جي اعظم شان جي صدا هنئي
 جڏهن ته هو هن جام عشق جي نشي سان بيهوش ٿيو
 منصور فرعون وانگر خدائي جي دعويٰ نه ڪئي هئي
 پر ره ٿيو نوراني جام عشق جي جلوي واري بنياد سان
 تبريزي جي چپن مان باذني وارو بيان ڪو نه آهي
 بلڪ وفادار جام (پيالي) جي مستي قوت دريافت جو اثر هو
 فريدالدين عطار جي گويائي من خدا به مستي کان هئي
 بيدل هٿ مان نه ڏي ڇڏي مٿي بيدار جو پيالو

جنهن ميخانه اسرار منجهان پيالو (جام) پيتر
 ان جي بيدار دل تي ان جام معرفت جا انوار چمڪي
 ساقي مطلق مرشد کان انا احمد لا ميم جي رمز
 ڪن ڪر ڄاڻ ته هيءُ ساغر خود نمائي پاڻپئي کي دفع ڪندڙ آهي
 نغز بري واري نڪتو شير خدا حضرت علي کان به
 اعتقاد رک ته اهو جام معرفت تنهنجي ڪٿ (دل جي) لاهيندڙ
 بسطامي رح بندهن اعظم شان جي صدا هئي
 جڏهن ته هو هن جام عشق جي نشي سان بيهوش ٿيو
 منصور فرعون وانگر خدائي جي دعويٰ نه ڪئي هئي
 پر ره ٿيو نوراني جام عشق جي جلوي واري بنياد سان
 تبريزي جي چپن مان باذني وارو بيان ڪو نه آهي
 بلڪه وفادار جام (پيالي) جي مستي قوت دريافت جو اثر هو
 فريدالدين عطار جي گويائي من خدا به مستي کان هئي
 بيدل هٿ مان نه ڏي ڇڏي مٿي بيدار جو پيالو

فتاد در سر صفا پرستان دلم الستی خیال فرخ
 کزان خیالی بعالم امکان رسید شان را چه حال فرخ
 گروه معنی شناس مطلق که محض فانی شده است فی الحق
 حجاب کثرت نمود مشق کند ز وحدت مقال فرخ
 ریاح وجدان او یس قرنی بغیر واسطه قران بدنی
 رسید الحق به شاه مدنی که بود آئینه کمال فرخ
 عیان نهان و نهان عیان است، همان همین و همین همان است
 اگر چه بیرون زهر نشان است ولیک دارد جمال فرخ
 ظهور کرده کمال بی چون زهر تشبه به شکل موزون
 همون است لیلی همون است مجنون که رو نمودار مثال فرخ
 در انتظار جمال ذاتی اگر چه گشتم قرین مهماتی
 رسد بجان و دلم حیاتی چشم چون زان لب زلال فرخ
 متاب بیدل رخ از تعرف بقرب معنی شوی مشرف
 مده تو دامن قلندر از کف اگر بخواهی وصال فرخ

خ (7)

دل منهنجي ۾ حقيقي راز ڄاڻڻ لاءِ خوبصورت خيال پير
چو ته ان خيال سان عالم امڪان ۾ پهچڻ واري جو حال سعيد آهي
معني شناس گروهه قطعي طور شاير فاني في الحق آهي
ڪثرت جو پردو ڏس وحدت جي سهڻي مقال جي مشق ڪر
اويس قرني جي جان واري هوا واسطي ساهه جي شوق هو
پهتو درست مديني جي شاهه سان جيڪو آئينو وڏو ڪشادو
ظاهر ڳجهه آهي ڳجهه ظاهر آهي سڀ ۾ هڪ جهڙائي آهي
توڙي جو هر نشان کان ٻاهر آهي پر سونهن سوڀيا ڪشادي اٿس
بي چون ڪمال سان ظاهر ٿيل هر تشبيهه کان دور شڪل موزون
پاڻ ئي ليلي پاڻ ئي مجنون خوبصورت منهن سان نمودار
جمال ذاتي جي انتظار ۾ اگرچہ مماتي جي قريب آهيان
دل ۽ جان کي حياتي ملي اکين مان خوبصورت پائي اچي ٿو
بيدل سڃاڻڻ کان منهن نه موڙ معني جي قرب سان مشرف ٿي
قلندر جي دامن مان هٿ نه ڪڍ جيڪڏهن وصل سعيد گهرين ٿو

آن نور مقدس که مبراز نشاد بود مظهر دو جهان شد
 معشوق شبیه که پس پرده نهان بود امروز عیان شد
 شد مظهر اسماء و صفات آن در مکنون از بهر معارف
 مسجود ملک نر همت افزای جنان بود صورت انسان شد
 با اسم محمد شد آن دوست مسیحی آمد به ظهورات
 و از افسر لولاک سر افراز مهان بود فیاض زمان شد
 حسن خود در خواب نموده خود را باز نامید زلیخا
 بی چون و چرا پاک زهر کیف و بیان بود یوسف کنعان شد
 لیلی و مجنون جمله بهانه است فسانه نزد اهل حقیقت
 او بود که بر خویش ز خود جلوه کنان بود هم این هم آن شد
 در کسوت رندانه انا الحق بسرایند منصور لقب یافت
 در خرقه شیخانه شرایع تبیان بود مالک و نعمان شد
 هم بیدل و دلبر شد هم عارف هم شیخ هم رند خرابات
 بسطامی تبریزی و هم شاه شهان بود شبلی و صنعان شد

اهو مقدس نور جيڪو نشان کان پاڪ هو پنهي جهانن جو مظهر (گواه) ٿيو
 محبوب شڪل جيڪا پردي ۾ گجهي هئي نيٺ اڄ ظاهر ٿي
 صفات و اسماء الاهي جو بيان ڪندڙ ٿيو اهو پوشيد مائڪ فضل و علم ۽ معرفت لاءِ
 ملائڪن جو مسجود جنت وارن جي پاڪيزگي وڌائيندڙ هو. شڪل انساني ٿيو
 اهو مسيحا دوست محمد صلي الله عليه وسلم نالي سان ٿيو جلوي سان آيو
 لولاڪ لهما جي تاج سان وڏو عالي مرتبه هو. زماني جو فياض (سخي) ٿيو
 حسن پنهنجو خواب ۾ ڏٺائين پاڻ پوءِ زليخا ۾ قوت آئي
 سواءِ حيله بهاني جي پاڪ هر كيفيت ۽ بيان کان هو. ڪنعان ۾ يوسف ٿيو
 ليلي ۽ مجنون مڙهي افسانه ۽ بهانه آهن. اهل حق وارن وٽ
 اهو هو جيڪو پاڻ تي پاڻ ٿي جلوي ڪندڙ هو. برابر ائين ٿي ٿيو
 رندي لباس ۾ انا الحق ڳايائين. منصور لقب لڌائين
 فقير ۽ پيري جي پوشاڪ ۾ شريعت کي ظاهر ڪيائون. امام مالڪ ۽ امام ابو حنيفه ٿيا
 بيدل نيٺ ته - خبر ٿيو عارف ٿيو ۽ مرشد پي. ۽ شراب خانو جو پيئڻاڪ به
 بسطامي، تبريزي ۽ شهنشاهه به هو. شبلي ۽ صنعان ٿيو

تبسم خوششت از صد حلاوت است لذیذ
 کلام دلکشت از هر ملاححت است لذیذ
 به پیش سالک معنی شناس حسن پرست
 ملاححت آن رخ خوب از صباحت است لذیذ
 نشاید آئینه داری به مجلس کوران
 که پیش دیده ور آئینه ندرت است لذیذ
 بدان لطافتی حسن تومی خورم سو گند
 که عیش دیدنت از جمله عشرت است لذیذ
 به پیش عاشق جانباز صادق الاخلاص
 گدایی درت از عز و تمکنت است لذیذ
 عوام را نبود قدر وصل صاحب حسن
 خواص را چو تماشائی جنت است لذیذ
 وصال خویشت ز بیدل دمی دریغ مدار
 که ذوق وصل زهر گونه لذت است لذیذ

تنهنجو سهڻو مرڪڻ مٺاڻ کان به مزيدار (وڻندڙ) آهي
تنهنجو من موهيندڙ ڳالهاڻ هر نمڪيني (چهرن) کان لذت آهي
حسن پرست حقيقت شناس سالڪ جي اڳيان
ان سهڻي منهن جي نمڪيني خو بروڻي کان مزيدار آهي
انڌن جي مجلس ۾ آئيني جو هجڻ نه ٿو جڳائي
جو دانا (هوشمند) جي اڳيان آئيند عمدهگي مزيدار آهي
سواءِ تنهنجي نزاکت حسن جي ٿي نوشي ڪريان. قسم آءِ
تنهنجي ڏسڻ جو مزو (خوشي) سڀني خوشين کان وڌيڪ وڻندڙ آهي
خلوص مند جانباز عاشق صادق جي اڳيان
تنهنجي در جو گدا عزت شان و شوڪت ۾ وڻندڙ آهي
عام کي حسن واري جي ميلاپ جو اندازو (توتير) نه آهي
خواص کي جنت جي نظاري وانگر وڻندڙ آهي
پنهنجي ملاقات ۾ بيدل کان هڪ دم به روڪي (دير) نه رکي
ڇو ته ميلاپ جو شوق هر طرح سان هڪ مزو آهي مزيدار

ای یار گر ز دل آگابی از بند تعلق تن بگذر
 و بسود بضاعت می خاهی زین پله رخت به منزل بر
 بگسل ز علایق ناسوتی شو محوبه معنی ملکوتی
 تا ذوق معارف جبروتی دهدت ز هویت خاص خبر
 ای آن که، چو حیوان بیدردی، شائسته قرب چسان گردی
 دیهات که پنج روز آوردی، در خوردن خفتن عمر بسر
 تا واقف راز فنا نشوی، آئینه عکس بقا نشوی
 تا راه رو راه صفا نشوی، نفتد به جمال قدس نظر
 از بند تعین چون گسلی، می دان تو یقین کز اهل دلی
 هین جلوه ذات خفی و جلی، بی پرده بدیده بی بصر
 بر عهد الست موثق شو، در باقی فانی مطلق شو
 گلدسته باغ هو الحق شو، از خار ممان مرهون ضرر
 زن غوطه تو بیدل دیوانه، در بحر تفکر مردانه
 جانان ز عمل جانانه، در کنیه حقیقت شو ماهر

اي يار جيڪڏهن دل کان واقف آهي. ته پوءِ جسم سان تعلق جي خيال کي ڇڏ
 جي دولت اخوي جو نفعو ٿو گهرين ته هن گهڙي ساز و سامان منزل تي پهچاءِ
 ناسوتي لاڳاپا ٿورڙ سڪوتي معنيٰ ۾ محو ٿي
 نه پوءِ جبروتي شناخت جو ذوق تو لاهوت خاص ڄاڻ ڏيندو
 اي افسوس جو حيوان وانگي بيدرد آهين. بهتر قرب وڃائي ڇڏي
 ارمان آهي جو پنج ڏينهن لاءِ آئين. کائڻ سمهڻ ۾ عمر وڃائي
 راز جو واقف فنا نه ٿيندو بقا جي عڪس جو آئينو نه ٿيندين
 جيسين سڄي وات جو وانهڙو نه ٿيندين ته جمال قدسي کي ڏسي نه سگهندين
 جڏهن دنيوي خيالات کان چٽندين يقين ڄاڻ ته پوءِ تون اهل آهين
 خبردار ظاهر توڙي مخفي ذات جو جلوو سواءِ اکين جي بنا پردي ڏسندين
 الست جي اقرار تي محڪم ٿي ۽ فاني ۽ باقي ۾ مختار (آزاد) ٿي
 هو الحق جي باغ ۾ گلدستو ٿي. ڪنڊن جي نقصان کان ٿورائتو ره
 اي بيدل ديوانا مڙسن وانگر تنڪر جي بحر ۾ ٽهي هڻ
 دوستانه ميلاپ سان اي دلير حقيقت جي ته جو ماهر ٿي

کسی که باده حقیقت کشد ز جام مجاز
 نهد بصدق چو محمود سر به پای ایاز
 بسادلی که به سر حقیقت انسان
 وصول یافت چو شد محرم معانی باز
 نه سرسری است مرا با تو عشق ورزیدن
 که کشف گردد بر من ز تو دقایق راز
 اگر نباشد قرب قدیم را بااعت
 به عشق حادث سالک کجا شود جانباز
 ز روی یوسف بر چشم روشن یعقوب
 بتافت نور تجلی که شد بدو دمساز
 ز چهره زر گر نظاره کرد شاه شرف
 جمال بیچون شد مبتلا بدان پرواز
 کنون به بیدل زان فیض بهره برسد
 به یمن تلقین سلطان عارفان شهباز

جيڪو به مجاز جي جام منجهان حقيقت جو شراب حاصل ڪيو
 ائين سچائي دوست جي قدمن تي سر رکندو جئن محمود اياز سان رکيو
 گهڻيون دليون جن حقيقت انسان جي رازن کي حاصل ڪيو
 جيئن ٿيو واقف الفاظ جو معنيٰ ڄاڻندڙ
 منهنجو تو سان عشق ڪرڻ سوچ سمجهه بنا ناهي
 جو مون تي تو کان مشڪل ۽ باريڪ راز ظاهر ٿيا
 جيڪڏهن پراڻي قرب کي بنياد (حقيقت) نه هجي ها
 ته عشق فاني سان سالڪ ڪيئن دلير ٿئي ها
 يوسف ۽ جي منهن منجهان يعقوب ۽ جي ظاهر اکين تي نور جي تجلي پئي
 ته پوءِ ٿيو رازدار متفق دوست
 شاهه شرف سوناري جي منهن جو نظارو ڪوي ڏٺو
 بيمثال حسن ۾ ڦاسي پرواز ڪيائين
 اهڙي طرح هاڻي بيدل وٽ انهيءَ فيض مان حصو پهتو
 عارفن جي سلطان شهباز قلندر جي تلقين سان

زاهد حور بهشتی خواهد، دل من عاشق روئی تو بس
 حاجی سوئی مکه شتابد، کعبه جانم کوئی تو بس
 برگل عکس رخ تو فتاده، لب به تبسم ناز کشاده
 بلبل رادر دام نهاده، اوهم مست از بوئی تو بس
 شمع ز نور تو یافت ضیائی، شد به تجلی چهره نمائی
 دل پروانه گشت فدائی، هر همه را رو سوی تو بس
 شیرین مظهر حسن جمالت، شد فرهاد یقین پامالت
 لیلی مطلع نور کمالت، مجنون بسته موئی تو بس
 از رخ یوسف جلوه نموده، هوش زلیخا پاک ربوده
 غنچه دل یعقوب کشوده، سرو قد دلجوئی تو بس
 وامق را تو دیده روشن، عذرا را تو خدانه گلش
 جایی بجائی شده صد افکن، تیر کمان ابروئی تو بس
 شاه شرف دین مردیگانه، داشت به معنی عشق بهانه
 صورت آمد محض بهانه، بیدل شیفته روئی تو بس

زاهد بهشتي حور جو طالب آ. منهنجي دل تنهنجي منهن جي عاشق آهي فقط
 حاجي مڪي ڏي ٿو وڃي منهنجي ساهه جو ڪعبو تنهنجي گهٽي آهي فقط
 گل تي تنهنجي رخ جو عڪس پيو تبسم ناز سان چپ کلي رس
 ببل کي دام ۾ رکيائين اهو به تنهنجي خوشبوءِ کان مست آهي گهڻو
 تنهنجي نور مان شمع روشني لڏي تجلي سان سندس چهرو نظر آيو
 پروانه جي دل فدا ٿي مڙني جو منهن تنهنجي طرف آهي فقط
 شيرين تنهنجي حسن و جمال جو مظهر هئي. پڪ آهي ته فرهاد توتي پامال ٿيو
 ليلي تنهنجي نور ڪمال جو مطلع هئي. مجنون تنهنجي ڪاڪل ۾ قيد هو فقط
 يوسف جي رخ مان جلوو ڏيکاريءَ زليخا جو هوش ڪسيءَ
 يعقوب جي دل جو غنچو کوليو. تنهنجي دلپذير سرو قد تي فقط
 وامق لاءِ تون روشن اڪيون، عذرا لاءِ گلشن گهر
 جتي ڪٿي اثر ڪندڙ، ڪرندڙ تنهنجي ابرو جو تير ڪمان آهي فقط
 شاهه شرف دين بيمثال مرد عشق جو بهانو مقصد ڪاڻ ڪيائين
 صورت و شڪل هڪ آهي بيدل تنهنجي منهن تي فرس آهي فقط

شهنشاهی که در تبیان نگنجده عظمت و شاننش
 ملائک از پی تعظیم بوسد خاک ایوانش
 تمامی اولیاء ز ابدال و اوتاد و مشائخ و قطب
 همه پیوستگی دارند در سلک مریدانش
 شربتم فضلتی لطفش بشارت داد خاصان را
 که سر مستند از پس خورده پیمانه وجدانش
 مریدی لاتخف بهد تسلی طالبان فرمود
 یقین دانم که مامون است خیل خاکسانانش
 گریبان گیر جاننش گرد الطاف خداوندی
 هر آن کوزدخ به نیت صاف دستی دل به دامانش
 طریقش عروه وثقی است متضمنش بود بی باک
 به کشتی نوح هر کو نشست نبود غم ز طوفانش
 اغث یا شاه محی الدین مددگاری به بیدل کن
 عطا فرماتو فوراً ساغر لبریز عرفانش

اهڙو شهنشاه جنهن جو عظمت ۽ شان بيان کان ٻاهر آهي
 ملائڪ پڻ تعظيم طور ان جي ايوان جي خاڪ کي چمندا رهن ٿا
 مڙشي قطب، مشائخ، اولياءَ، ابدال ۽ اوتاد پڻ
 سڀئي سندس سلسلہ ارادت (اطاعت) ۾ پيو سته جڙيل آهن
 ان جي لطف ۽ فضل جي شربت نيڪ انسانن کي بشارت ڏئي
 جو انهيءَ جام وجدان جي واپرائڻ (پيئڻ) بعد مدهوش ٿي رهيا
 وڌيڪ خوف نه ڪر طالبان حق جي تسلي لاءِ فرمايائين
 يقين آهي ته سندس خاڪسارن جو گروه امن ۽ آرام ۾ آهي
 خداوند ڪريم جا لطف ان جي جان جا دعويڏار رهندا
 جيڪو صاف نيت سان دل جا هٿ سندس دامن ۾ وجهندو
 ان جو طريقو مضبوط گرفت آهي. مطيع کي ڪو پوءِ نه آهي
 نوح جي ٻيڙي ۾ جيڪو به ويهندو پوءِ ان کي طوفان جو ڊپ نه رهندو
 شاه محي الدين (محبوب سبحاني) فرياد ٻڌ، بيدل سان مدد ڪر
 معرفت الاهي جو ڀريل پيالو ان کي سگهو عطا فرمائ

هر که با صدق رخ آورد بدان قبله خاص
 ثم وجه الله او دید به دیده اخلاص
 ناز سر چشمه اثبات طهارت نکنی
 تا ابد از حدث خطره نیابی تو خلاص
 تا گدازان نشود قلب به صد تابش وجد
 عکس اکسیر بقانقره نسازد زر خاص
 سنگ گوهر شود از تابش خورشید چرا
 دل منور نشود از نظر لطف خواص
 خبر خوب (?) بشرط لطف نیابد هرگز
 کشتی فکرز گرداب خیالات مناص
 سر توحید عیان تا نشود بر عاشق
 کی رود از نظر عقل تعین اشخاص
 بیدل از شاه نجف همت عالی به طلب
 تاشوی با مددش فائز زان سر مصاص

جيڪو به صدق سان منهن ڪندو قبل خاص (حقيقي) ڏانهن
 پوءِ ان الله ڪريم جو ديدار ڪيو بانظر اخلاص
 جيستائين تصديق ۽ اقرار جي چشمي مان پاڪيزگي نه ڪندين
 تا ابد خطرہ حدث (وضو ٽٽڻ) کان نه ٺهندين خلاصي (چوڻڪارو)
 جيسين وجد جي سوء تابش سان قلب نرم نه ٿئي
 اڪسير جو فقط عڪس چاندي کي نه بنائيندو سون خاص (نج)
 سج جي تابش پٿر موتي ٿئي ٿو ڇا ڪئون دل
 منور نه ٿي نيڪ بنين جي نظر لطف سان
 اطمینان ۽ دلي سکون لطف نرمي جي شرط سان هرگز نه ٺهندين
 فڪر جي ٻيڙي کي خيالات جي ڪن منجهان ڪڍ نه
 توحيد جي اصليت جيسين عاشق تي ظاهر نه ٿئي
 ته اعليٰ شخصيت کي ڄاڻڻ نگاهه عقل سان نه ڪندو
 بيدل شاهه نجف حضرت علي رضه کان وڏي همت گهر
 ته پوءِ ان جي مدد سان ڪمال بلندي فائز (ٿيڻ)

ای آن که می طپی ز پیء فتح باب فیض
وهم وجود تست یقین دان حجاب فیض
از گوش هوش پنبه انکار کش برون
تاوار سد به سامعه صدقت خطاب فیض
ساغر طالب ز میکده عشق محمدی
تامست باده وجد شوی زان جناب فیض
انوار حسن مه رخ نورانی جمال
دارند اتصال بدان آفتاب فیض
هر سوشگفته از کرم تو هزار گل
یکبار بر من خاک ای سحاب فیض
مایوس نیست طالب وصلت که عاقبت
جوش طلب شود سبب انجذاب فیض
بیدل چو فیض می طلبی سرمکش ز عشق
مضمون عشق آمد بسمل کتاب فیض

اي هي جو تون باب فيض کي فتح ڪرڻ لاءِ ترقين ۾
 يقين ڄاڻ ته تنهنجي وجود جا وهم فيض تي پردو آهن
 هوش جي ڪن مان انڪار غفلت جي ڪپهه ٻاهر ڪر
 ته کليل پهچي تنهنجي صادق سماعت تي فيض جو ڪلام
 عشق محمدي صلي الله عليه وسلم جي ئي خاني منجهان ڄام ٿي گهر
 ته پوءِ ان فيض جي درگاهه واري شراب بيخودي مان مست ٿي
 محبوب جا انوار حسن ۽ جمال نوراني
 ميلاپ نزديڪي رکن ٿا ان فيض جي آفتاب سان
 تنهنجي ڪرم سان هر طرف هزارين گل ٿريا آهن
 اي فيض جا ڪڪر ڪڪڙي ڳوٺي ڏن تي به اها خاڪه هار
 تنهنجي وصل جو طالب مايوس نه آهي ڇو ته نيٺ (آخر)
 طلب جو جوش جذب فيض جو سبب بڻبو (ٿيندو)
 بيدل جڏهن فائدو (پلائي) گهرين ٿو ته عشق کان منهن نه ڦير (ڪڍي)
 ڪتاب فيض جي ابتدا (ديباچو) ۾ عشق جو مضمون آيو آهي

ای دل به جانسپاری مردانه شو فقط
 بر شمع روی جانان پروانه شو فقط
 در غنچه وجود توبه شگفت صد بهار
 زان بوی خوش چون بلبل دیوانه شو فقط
 با تیغ لا خزائن الا بدست آر
 جان کن فدا و همدم جانانه شو فقط
 خواهی اگر به شاهد ذات آشنا شدن
 از الفت تعین بیگانانه شو فقط
 پر زهد، علم تکیه نمودن ز ابلهی است
 سرمست عشق طالب پیمانه شو فقط
 از نحن اقرب ای دل کن گوش مزده وصل
 دور از خود و به دلبر هم خانه شو فقط
 بیدل همیشه غرق به دریای وجد باش
 در قعر بحر وحدت دردانه شو فقط

اي دل (جان دوست) جي حوالي ڪرڻ ۾ مرد (دلير) ٿيئي بس (رڳو)
 محبوب جي منهن واري شمع تي پروانو ٿيئي بس
 تنهنجي وجود جي غنچي ۾ سوين مسرتون ٽڙي پيو آهن
 ان جي خوشبوءِ تي بلبل وانگر ديوانو ٿيئي بس
 لا جي ترار سان الا جا خزانو هٿ ڪر
 جان فدا ڪر ۽ محبوب جو حيدر ساڻي ٿيئي بس (رڳو)
 جيڪڏهن محبوب جي ذات سڃاڻڻ گهرين ٿو
 ته پوءِ هي هر الفت کان بيزار ٿيئي بس
 زهد ۽ علم تي بانور ڪرڻ بيوقوفِي آهي
 عشق جو متوالو مشتاق طالب توحيد جو ٿيئي بس
 اي دل نحن اقرب کان وصل (ميلاب) محبوب جي بشارت ٻڌ
 پاڻ کان پري ٿيئي دلبر سان گهرو (گڏ) ٿيئي بس
 بيدل هميشه بيخودي (حال) جي درياءَ ۾ غرق هج
 بحر وحدت جي ڪن ۾ واقف ڄاڻو هج بس (رڳو)

بی کمال ع شق از دیدار خوبان نیست حظ
 تاباشی بلبل از سیر گلستان نیست حظ
 زاهد خود بین خدایین کی شود بازهد خشک
 بید خوانان راز تفسیرات قرآن نیست حظ
 عارف از بهر تماشا حسن بیچون می کند
 ورنه چشم کور راز آئینه تابان نیست حظ
 مکر فقراء نگردد بهر یاب از ذوق وجد
 دیوار از نعمت توحید عرفان نیست حظ
 آن گروهی را که شد غرقاب بحربی خودی
 زاجتهاد مالک و تاویل نعمان نیست حظ
 هر که ذائقه فکرش بگرفت ذوق معنوی
 پس ورا از هر تنعم برگ سامان نیست حظ
 عشق دل داده را بیدل به دار لا آخرت
 بی وصال دوست از فردوس رضوان نیست حظ

عشق ۾ ڪماليت بنا سھڻن جي ديدار منجهان ڪا لذت خوشي نه آھي
جيڪڏهن بابل نه هجين ته گلستان باغ جي سير مان ڪا لذت نه آھي
زاهد خودبين رڳو زهد خشڪ سان خدا شناس ڪيئن ٿيندو
ويد پڙهندڙ کي قرآن جي تفسير مان ڪا لذت نه آھي (ايندي)
عاف حسن بيمثال لاءِ ن ظارو (رڪيل) ٿو ڪري
ورنه انڌي کي چمڪندڙ آئيني مان لذت نه آھي
درويش جو منڪر ذوق بيخودي منجهان فائدو نه وٺندو
جن شيطان کي معرفت توحيد جي نعمت منجهان لذت نه آھي ايندي
اهو گروه جو بيخودي جي بحر ۾ غرق آھي
ان کي امام مالڪ جي اجتھاد ۽ ابو حنيفه جي تاويل مان ڪا لذت نه آھي
جنهن جي فڪر جي ڏاڻقي اندروني ذوق خوشي مزو حاصل ڪيو
پوءِ ان کي نازو و نعمت واري زندگي جي ساز و سامان مان ڪا لذت نه آھي
بیدل عشق ۾ فریفتہ کي قیامت جي میدان ۾ بہ
دوست جي وصال بنا بهشت بابرکت مان لذت نه آھي

حالتی رومی دهد عشاق را اندر سماع
 که عدم دانند هشت آفاق را اندر سماع
 کوششی معنی طلب بانفخه مستی و وجد
 تیز تر کرد آتش اشواق را اندر سماع
 کاتب فکرت صفا جویان بآب بیهشی
 پاک شوید جمله اوراق را اندر سماع
 اهل دل داند که بی انداز مستی می رسد
 باده نوش ساغر میثاق را اندر سماع
 مطرب خوش لحن کوتا بانوهای الست
 جمع سازد خاطر مشتاق را اندر سماع
 گرچه ممنوع است شرعا لیک در سیر سلوک
 می دهد ترقی سالک طاق را اندر سماع
 آن صدای بی جهت بیدل به سامعه فکر پاک
 می رسد ارباب استغراق را اندر سماع

عاشقن کي منهن ڏئي ٿو واردات عشق سماع ۾
جو هو عدم ڄاڻن ائين آفاق (آسمان جا ڪنارا) سماع ۾
مقصد طلب ڪا به ڪوشش سستي ۽ بيخودي جي صور سان
آتش شوق کي تيز تر ڪري ٿي سماع ۾
ڪاتب تدبير طالبان جا آب بيخودي سان
ڌوئي پاڪ ڪري ٿو مڙهي ورق سماع ۾
اهل دل ٿي ڄاڻي ٿو ته بي حد مستي پهچي ٿي
ساغر ميثاقا جي مٿي خوارن کي سماع ۾
خوش آواز ڳائڻو جيڪو آواز الست سان
سڪايل جي دل کي محڪم مطمئن ڪري ٿو سماع ۾
توڙي جو شريعت ۾ منع آهي پر تلاش حق جي تماشي ۾
ٿو ڏئي ترقي لائين سالڪ کي سماع ۾
اها بي سبب صدا فڪر پاڪ سان ٻڌندي
صاحب محويت وارن کي پهچي ٿي سماع ۾

جهان ز ظلمت جهل آن زمانه یافت فراغ
 که شد منیر ز نور احمد این چهار چراغ
 ز نور صدق یکی روشنی گرفت اسلام
 فروغ عدل دویم شد عدو دین را داغ
 ظهور ذات سیوم شمع جمع حلم و حیا
 شعاع چارم از شمس قدس داده سراغ
 زدست ساقی وحدت به بزم صحبت فیض
 لبالب از می هو هر یکی کشیده ایاغ
 چه نافعها است که ارواح اهل معنی را
 به بوی تذکره آن ها معطر است دماغ
 به یمن خلعت آن سالکان دین پرور
 نموده آتش کده را غنایت ایزد باغ
 چو گشت بدرقه ات مدح این جهاد بیدل
 رسی تو عاقبت اندر مقر خود ز مراغ

جهان جهالت جي اوندھ منجهان ان وقت نجات ورتي
 جو ٿيا روشن حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جي نور مان هي چار چراغ
 هڪ جي نور صدق مان اسلام روشني ورتي
 بڻي جي عدل جي رونق دين جي دشمنن تي ٿيو داغ
 ٿين جي ذات جو ظهور حلم و حيا جي شمع جو ذخيره هو
 چوٿين جي شعاع تقويٰ جي سج جو نشان ڏنو
 بزم صحبت جي فيض سان ساقي وحدت هٿان
 هر هڪ ٿي هو ذات باري تعاليٰ جو ورتو ثمنار جام (پيالو)
 ڪهڙي ته مشڪ آهي جو روح اهل حق جا
 ان جي بيان ڪر جو خوشبوءِ سان ٿي معطر آهن دماغ سندن
 انهن دين پرور سالڪن باڪمال صحبت جي برڪت سان
 آتش ڪڏهه کي به الاهي عنايت جو باغ ڪري سمجهيو (ڏٺو)
 جڏهن ٿيءَ (ٿئي) سهارو (وسيلو) تنهنجو هيءَ مدح هن جهان ۾ بيدل
 آخر تون وسندين سبزه زار (جنت) ۾ مطمئن ۽ معترف

ای نسیم صبحدم گر بگذری سوی نجف
 با ادب کن خاک بوسی روضه رضوان شرف
 بعد آداب و تضرع و افره زین بنده گو
 کای شه مردان باوصاف نوادر متصف
 حق بنامیدت ولی و مصطفی مولات خواند
 سر احدیت ز توبر عارفان شد منکشف
 دارم امیدی که بر رویم در دل وا کنی
 زان که تو داری کلید مخزن معنی بکف
 گرچه جسم اشکسته ام دور است از قرب حضور
 لیک جانم جاودان مانده بکویت معتکف
 لطف فرما، ده لم را روبه راه مستقیم
 تانیفتم در غلط زین راههای مختلف
 در طریق عشق بیدل را دل مردانه ده
 تانماید عمر خود را مستی وجدان تلف

اي باد سحر جيڪڏهن نجف طرف وڃين
 با ادب ٿي بابرڪت روضي جي خاڪ بوسي ڪج
 هن غلام طرفان آداب ۽ عاجزي گهڻي بعد چئج
 ته اي عجيب و غريب اوصاف سان موصوف شاھ مردان (شير خدا)
 الله تنهنجو نالو ولي رکيو ۽ مصطفيٰ مدني صلي الله عليه وسلم توکي مولِي سڏيو
 توحيد جا راز خلاصه تو وٽان ئي عارفن تي کليا ظاهر ٿيا
 اميد رڪان ٿو ته ولولہ جوش محبت تي دل جا دروازا کولين
 چو ته مخزن معرفت جي ڪنجي تنهنجي هٿ ۾ آهي
 توڙي جو ڪمزور آهيان ۽ تنهنجي قربي حضور کان دور
 تاهم ساھ منهنجو سدائين تنهنجي ڳليءَ ۾ معتڪف رهندڙ بيٺل آهي
 لطف فرمائ منهنجي دل جو رخ سڌي واٽ ڏي ڪر
 ته جيئن مان يلجي مختلف واٽن تي نه وڃي پوان
 عشق جي راه ۾ بيدل ڪي دليرانہ دل ڏي
 ته جيئن سڄي عمر ڪيف مستي ۾ ختم ڪري

می رسد هر دم به گوش جان من پیغام عشق
 کای فلان گر ترک جان سازی بنوشی جام عشق
 گوش بی گوشی کشاتا بشنوی بانگ الست
 ورنه سامعه عقل نبود مهبط الهام عشق
 بی سرو پامی دود در وادی پهنای وجد
 هر که او بسته ز میقات ازل احرام عشق
 نیک نامی اختیارم نیست معذورم بدار
 پند ناصح کی پذیرد آن که شد بد نام عشق
 شادی جاوید مضمّر در غم عشق است بس
 شو اگر آزادگی خواهی اسیر دام عشق
 حمله عقلی نگردد بر بلیسی فتح یاب
 دیو هستی را سر اندازی کند صمصام عشق
 پشت پازن بر تنعم فانی دنیای دون
 چون شدی بیدل مصاحب زمره اکرام عشق

منهنجي روح جي ڪنن تي هر گهڙي عشق جو پيغام پهچي ٿو
 ته اي فلاڻا! جيڪڏهن سر جو آسرو لاهين ته عشق جو جام پي،
 لاغرضي (بيپرواهي) ڪن ڪڍ ته جيئن الست جو آواز ٻڌين
 جي نه ته تنهنجي عقل تي عشق جو الهام نه لهندو
 پریشان ڊوڙي ٿو بيخودي جي فراخ وادي ۾
 جنهن ميقات ازل کان عشق جو احرام ٻڌو
 مون کي مجبور سمجھ نڪ نامي منهنجي هٿ ۾ نه آهي
 عشق جو بدنام ناصح جي نصيحت ڪئي قبول ڪندو (مڃيندو)
 هميشه جي خوشي غم عشق ۾ پوشيده آهي فقط
 جيڪڏهن آزاد ٿين ته دام عشق جو اسير ٿي
 عقلي حملا ابليسي اٽڪلن تي ڪامياب نه ٿيندا
 هستي هٽڻ جي ديو کي عشق جي تلوار ختم ڪندي
 دنيا ڪمڻي فاني جي خوشي آرام تي لت هڻ
 بيدل جڏهن ته ٿيو آهين تون اڪرام عشق جي گروه جو ساڻي

خوش آن دمی که به بوسم خاک ایوان پاک
 چه بقعه که شده مهبط عالم افلاک
 شه شهان حقیقت سر سران طریق
 که مشتهر شد فیضش ز سمک تابه سماک
 قلندری که به عزم سطوتش ابدال
 به جبل تابعدار یش کرده استمساک
 شه دو عالم شهباز آشیانه قدس
 که هست لعل بدخشان جلوه ادراک
 به خلق خلق ظهور و بطون حال مقام
 تمام مجمع آثار سید لولاک
 چه شهباز که هر ره نورد بادیده وجد
 ز دش ز بهر مدد خواست دست در فتراک
 به شاهراه تو بیدل چو خاک افتاده
 به پانهی تو توان گشت کیمیا این خاک

اها ساعت سهڻي جو مان ايوان پاڪ جي خاڪ کي چميو
 اهڙو ممتاز زمين جو خطو جيڪو آسمان وارن جي نزول جي جاءِ آهي
 حقيقت جو شهنشاهه طريقت جو مهندار
 اهڙو جو ان جو فيض سمڪ (مڇي) کان سماء (آسمان) تائين مشتھر ٿيو
 اهو قلندر جو عزم ڊڊهو ان جو ابدال وارو آهي
 ان جي تابعداري (اطاعت) واري رسي کي ورتائين
 ٻنهي جهانن جو بادشاهه آشيانه قدس جو شهباز (ساڪن)
 لعل بدخشان سندس ادراڪ جو جلوو آهي
 خلق سان حسن خلق جو اظهار باطن ۾ بيخودي جو مقام
 سڀيئي طور و طريقا سيد لولاڪ جا
 اهڙو شهنسوار جو هر هڪ بيابان بيخودي جو پانڌيڙو
 سندس ٿيلهي ۾ مدد جي خواهش لاءِ هٿ هنيو (رکيو)
 بيدل مٽي وانگر تنهنجي گذرگاه تي پيل پيو آهي
 تون پير رکندڙن ته هيءَ خاڪ مٽي ڪيميا ٿي پوندي

آن دو ریحان ریاض حضرت ختم الرسل
 و آن دو سرو بوستان صفدر میر اجل
 آن در گوهر کان سیده النساء زهرا بتول
 سیدا شباب اهل الجنة ارباب فضل
 آن دو اختر برج شرع و آن دو سلطان هدی
 و آن دو برج چرخ دین و آن دو هادی سبل
 شاه حسن المجتبیٰ حضرت حسین المقتدا
 هادی و مهدی امام العارفین دریای دل
 آن گروه ناسزا کاعداى این پاكان شدند
 بست گردن شان بحبل من مسد طول امل
 دوست دار خاندان مصطفیٰ مرحوم باد
 خارجی ملعون در دارین خوار و مضمحل
 حسب اولاد علی بیدل دلیل فیض تست
 آخرت ساز به زمره اهل معنی متصل

اهي ٻئي ختم الرسل صلي الله عليه وسلم جي باغ جا خوشبودار گل (نارنگ)
 اهي ٻئي حضرت علي وڏي شان واري جي باغ جا سرو
 اهي ٻئي سيدة النساء زهرا بتول جي کاڻ جا گوهر (هيرا)
 صاحب فيض و فضل جنة جي جوانن جا سردار
 اهي ٻئي برج شريعت جا ستارا ۽ ٻئي هدايت جا بادشاهه
 اهي ٻئي دين جي آسمان جا برج ۽ اهي ٻئي هادي طريقت جا
 شاهه حسن المجتبيٰ حضرت حسين المقتدا
 ٻئي هادي مهدي عارفن جا امام سخي ۽ فياض
 اهو نالائق گروهه جيڪو هن پاڪن جا دشمن ٿيا
 انهن جا گردن حرص جي ڊگهي رسي ۾ قابو ٿيا
 مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جي خاندان جو دوست هميشه رحمت ۾ آهي (هجي)
 خار جي ملعون ٻنهي جهانن ۾ خوار ۽ پريشان آهي (هجي)
 بيدل علي رضه جي اولاد جي محبت تو لاءِ فيض جو دليل آهي
 اهل حقيقت جي گروهه سان هميشه گڏ رهي آخرت سنوار

گفتم به عشق روی تو گشتیم متهم
 گفتا که من رفیق تو باشم مدار غم
 گفتم که دین و دل همه کردم فدای تو
 گفتا خوش آن کسی که کند جان نثار هم
 گفتم که رویت آئینه صنع ایزدی است
 گفتا بدیده معنی اشناس زنده دم
 گفتم هزار شکر که وصلت نصیب ماست
 گفتا که عشرت است پی عشرت والم
 گفتم اساس وجد چرانیست پائدار
 گفتا بنای هستی راسخ از منهدم
 گفتم که سر خفیه مکشوف کی شود
 گفتا چو بنگری به تامل به جام هم
 بیدل ز جیب فکر مکشش سر که عاقبت
 در سلک سالکانست نمایند منتظم

چيم تنهنجي رخ (زيبا) سان عشق سبب مان بهتان هيٺ ٿيو آهيان
 چيائين غم نه ڪر مان تنهنجو ساٿي هجان
 چيم ته دين ۽ دل پورو ٿو ٿي قربان ڪيو اٿم
 چيائين اهوئي مسرور (خوش) جيڪو اهڙي طرح جان گهور ڪري
 چيم ته تنهنجو منهن قادر جي ڪاريگري جو آئينو آهي
 چيائين ڏنا اٿهه حقيقت شناس ۽ زنده دل
 چيم هزارين شڪر جو تنهنجو وصل منهنجو نصيب آهي
 چيائين ڏک ۽ غم کان پوءِ ٿي سک ۽ خوشي آهي
 چيم بيخودي جو بنياد ڇاڪڻون پائدار نه آهي
 چيائين هستي هئڻ جي بڻ پاڙ کي مسمار ڪر
 چيم ته گجها راز ڪيئن ڪڏهن ڪلندا (ظاهر ٿيندا)
 چيائين جڏهن تون فڪر سان پيمانہ آئيني ۾ ڏسندين نهاريندين
 بيدل فڪر جي گريبان منجهان سر مٿو ڪنڌ نه ڪري ته
 جيئن آخر توکي سالڪن جي قطار سلسلہ جو منتظم بڻايائين (ظاهر ڪن)

ما رب از برق تجلی عشق دل پر نور کن
 این صنوبر را منور چون درخت طور کن
 بیشتر از انقطاع شغل معمار وجود
 خانه ما را به شغل معرفت معمور کن
 دیده ما در شاهد جلوه بی چون کشا
 سینه ما مخزن سرو و صفادستور کن
 راه می‌کده سقاها هم ره هم به نما مرا
 معنی از صهبای وحدت مطلق مخمور کن
 طاهر را بر متابعت احمدی کن پائدار
 ما طنم را درد کش از ساغر منصور کن
 من به امر شرع دل را لذت وجدان به بخش
 غرقه توحید از آرایش یثربینی دور کن
 عشق کامل بخش تا بخشد از پندارم خلاص
 پس دل بیدل به وصل جاودان مسرور کن

اي رب عشق جي تيز تر تجلي سان دل ۾ نور ڪر
هن صنوبر (محبوب) کي درخت طور وانگر منور ڪر
معمار وجود جي شغل ڪڍجي وڃڻ کان اڳ ئي
منهنجي گهر دل کي معرفت جي شغل سان معمور ڪر
منهنجون اکيون محبوب ۾ بي مثل جلوي سان ڪول
سينو منهنجو عشق ۽ پاڪيزگي جو دستور (مغزن، گدام) ڪر
سقاھم ربھم واري ميخانہ جي مون کي واٽ ڏيکار
يعني شراب وحدت سان مونکي پوري طرح محمور ڪر
منهنجي ظاهر کي اتباع احمدی صلي اللہ علیہ وسلم تي محکم ڪر
باطن کي فتح مند جام منجھان دردمند ڪر (بشاء)
بدن شرعي امر سان دل کي لذت ۽ بيخودي بخش
توحيد ۾ ٻڌل رکي شرڪ جي غلاظت کان دور ڪر
اهڙو ڪامل عشق عطا ڪر جيڪو غرور کان نجات بخشي
پوءِ بيدل جي دل کي وصل جاوداني سان مسرور ڪر

یقین می دان درین عالم که لا موجود الا هو
 عقیده خود نما سالم که لا موجود الا هو
 زهر روزن کشیده سر جمال حسن آن دلبر
 به چشمان یقین بنگه که لا موجود الا هو
 چو عزم افتاد سلطان را خلیفه کرد انسان را
 یقین شد اهل عرفان را که لا موجود الا هو
 چو صنعان عارف کامل به مظهر باخته دین و دل
 شد از هر سو بدو مائل که لا موجود الا هو
 از ان سر جلوه اقدس تجلی یافت بر انفس
 گواهی می دهد هر کس که لا موجود الا هو
 چو ان اعرف به گوش آمد دل پاکان به جوش آمد
 خواص اندر خروش آمد که لا موجود الا هو
 به فکر بیخودی بیدل زبند خویشتن بگسل
 میقن شوبه هر محفل که لا موجود الا هو

هن جهان ۾ يقين ڄاڻ (رڪ) ته هڪ الله کان سواءِ ٻيو ڪو نه آهي
 پنهنجو عقيدو سالم ڏيکار ته ان کان سواءِ ٻيو ڪو به نه آهي
 هر شگاف روشن دان مان ان دلبر جو حسن جمال پترو آهي
 يقين جي اکين سان ڏس ته ان بنا ٻيو ڪو به موجود نه آهي
 جڏهن بادشاهه کي ارادو ٿيو ته انسان کي پنهنجو نائب ڪيائين
 معرفت وارن کي يقين ٿيو ته بيشڪ الله ئي حاضر ۽ قائم آهي
 جڏهن صنعتان ڪامل عارف دين ۽ دل هڪ ڪري ڇڏيا
 هر طرف کان متوجہ ٿيو هڪ ان ذات بنا ٻيو ڪو به نه آهي
 جلوه اقدس جي عنوان منجهان هر هڪ دم تي تجلي پيئي
 هر هڪ انسان اها شاهدي ڏسي ٿو ته بيشڪ ان کان سواءِ ٻيو ڪو موجود نه آهي
 جڏهن ان اعراف کن تي پيو پاڪ انسانن جي دل ۾ جوش آيو
 نيڪن ۾ هل شور اچي ويو ته ان کان هڪ بنا ٻيو ڪو موجود نه آهي
 بيدل بيخودي واري فڪر سان پاڻي ۽ غرور جي قيد مان
 هر محفل ۾ اهو يقين رک ته ذات پاڪ بنا ٻيو ڪجهه به نه آهي

آمد به ملک عالم آن خسرو یگانه
 بهر ظهور خود کرد انسان را بهانه
 زد خیمه شاه شاهان در کوی بی نوایان
 شد خانه گدایان منزل که شهبانه
 باناز کرده دلبر خاکی قبا ی در بر
 شد جلوه گرز مظهر آن شاهد نهانه
 پیدا ست نور ذاتی زین پرده صفاتی
 با دیده ثباتی نظاره کن عیانه
 بی کیف در تکلیف آمد پی تعریف
 یعقوب مست یوسف این و آن همه فسانه
 گه شیخ گه غازی گه رند گه نمازی
 گه عاشق مجازی گه مفتی زمانه
 سر احمد میقن در احمد است روشن
 میم از میان برون کن بیدل موحدانه

آيو جهان جي بادشاهي لاءِ اهو بادشاهه بي نظير
 پنهنجي ظهور لاءِ انسان جو بهانو ڪيائين
 بادشاهن جي بادشاهه مسڪينن جي ڳلي اچي خيما کوڙيا
 گدا گرن جا گهر بادشاهي منزل گاهه ٿي ويا
 دلبر ناز سان خاڪي قبا ڍڪي پسند ڪئي
 ظاهر ظهور جلوه گر ٿيو اهو محبوب پوشيده (ڍڪيل)
 ذاتي نور اهڙي طرح صفاتي پردي ۾ پيدا ٿي آيو
 پائدار اکين سان پڌرو نظارو ڪندو ره
 بي ڪيف ڪيفيت ۾ آيو تعارف لاءِ
 يعقوب ع (پٽ) يوسف لاءِ مست ٿيو هي مڙهي فسانو هو
 ڪڏهن بزرگ درويش ڪڏهن غازي ڪڏهن صوفي ڪڏهن نمازي
 ڪڏهن مفتي زمانه ڪڏهن عاشق مجازي
 اهو يقين رک ته احد ۾ جو راز احمد ص ڄمڪندڙ آهي
 ميم وچان ڪڍي ڇڏي اي بيدل تون موحد وانگر

ای که از تحصیل ادنی تاج بر سر یافتی
 خلعت اسری بعبده هم تو در بر یافتی
 کحل ما زاغ البصر در چشم تو یزدان کشید
 عز رویت نزلت آخری ازان در یافتی
 شرف علم آدم الاسماء بیافته بو البشر
 نوز اسرار مسمی بهره و افر یافتی
 قرب ملکوت آسمان بود از کمالات خلیل
 قدر فتدلی تو از دادار داور یافتی
 رب شرح لی کلیم الله صدای می زند
 از الم نشرح تو صد گنجینه گوهر یافتی
 منطلق اوحی الی عبده بسمع تو رسید
 از خزائن بی نشان دامان پر دریافتی
 یادل از تو در ره توحید می خواهد مدد
 المدد ای آنکه از همه پایه برتر یافتی

ي (28)

اي محبوب مدني صلي الله عليه وسلم تاج ادنيٰ حاصل ڪري پنهنجي سرتي پاتو
اسريٰ بعبده جي خلعت برکت واري پڻ حاصل ڪيو
ڪحل مازاغ البصر اوهان جي مبارڪ اکين ۾ خالق اڪبر پارايو
نزله اخريٰ عزت تنهنجي رخ مبارڪ اتان حاصل ڪئي
آدم عليه السلام علم آدم الاسماء جو شرف حاصل ڪيو
تون! اسرار خاص منجهان وافر حصو حاصل ڪيو
آسماني ملائڪن سان قرابت حضرت ابراهيم جي ڪماليت هئي
فتدليٰ وارو مرتبو موليٰ کان هديٰ طور تون حاصل ڪيو
حضرت موسيٰ ڪليم الله رب شرح لي جي صدا هڻندو رهيو
پر الم نشرح منجهان تون جواهر موتي جا سوين خزانا حاصل ڪيا
اوحى اليٰ عبده جي بات تنهنجي ڪن تي پهتي
بي نشان خزانن مان تون پيرل جهوليون حاصل ڪيون
بيدل توحيد جي وات ۾ تو کان ئي مدد ٿو گهري
تون ئي مدد ڪر جو تو کي ئي هر طرح مان مٿي حاصل ڪيو (ڏٺو آهي)

ڊاڪٽر عبدالوحيد انڊر بن ميان عبدالعليم انڊر
جي پيدائش پهرين مئي 1963ء تي هاليجي
شريف تعلقه پنوعاقل ۾ ٿي. هن وقت روهڙي
شريف ۾ رهائش پذير آهي. سنڌ يونيورسٽي
مان 1998ء ۾ علامه غلام مصطفيٰ قاسمي رح

جي نگراني ۾ پي ايڇ ڊي (ڊاڪٽريٽ) جي اعليٰ ڊگري حاصل ڪئي.
جنيدالوقت سيدالعارفين حضرت محمد صديق القادري پرچوندي شريف
جي فارسي ملفوظات جو سنڌي ترجمي ڪرڻ سان گڏ ٻين تصنيفات
۽ تاليفات جي ڊگهي فهرست آهي. جن مان ”سکر ڏسڻي“، ”سکر تاريخ
و تمدن“، ”گهوٽڪي ضلعو تاريخ ۽ ثقافت“، ”مدرسي مظهرالعلوم
ڪڏي ڪراچي جون ديني ۽ سياسي خدمتون“ شامل آهن.